

А. О. Яфонкін,
кандидат юридичних наук, доцент

В. С. Климко,
магістрант

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ У ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИНАХ В УКРАЇНІ

У статті висвітлені окремі проблеми захисту комерційної таємниці, з'ясовані причини та шляхи витоку комерційної інформації на суб'єктах господарювання, запропоновані шляхи їх захисту.

Особливу увагу приділено видам комерційної таємниці, що містяться у договорах (контрактах), укладених між суб'єктами господарювання, окремим проблемам, які ускладнюють організацію ефективної системи захисту комерційної таємниці від недобросовісних конкурентів.

Ключові слова: інформаційна безпека, договірна діяльність, суб'єкт господарювання, комерційна таємниця; захист інформації; підприємство.

А. А. Яфонкин, В. С. Климко

Отдельные проблемы коммерческой тайны субъектов хозяйствования в договорных отношениях в Украине

В статье освещены отдельные проблемы защиты коммерческой тайны, выяснены причины и пути утечки коммерческой информации на субъектах хозяйствования, предложены пути их защиты.

Особое внимание уделено видам коммерческой тайны, содержащиеся в договорах (контрактах), заключенных между субъектами хозяйствования, отдельным проблемам, которые затрудняют организацию эффективной системы защиты коммерческой тайны от недобросовестных конкурентов.

Ключевые слова: информационная безопасность, договорная деятельность, субъект хозяйствования, коммерческая тайна; защита информации; предприятие.

A. Yafonkin, V. Klimko

Selected issues of trade secrets of business entities in contractual relations in Ukraine

The article highlights some of the problems of protection of trade secrets, clarified Roots and leakage of commercial information to the entities proposed ways to protect them. Particular attention is paid to deliver commercial secrets contained in the agreements (contracts) concluded between business entities, individual problems that impede the efficient protection of trade secrets to unscrupulous competitors.

Key words: information security, contract activity, the entity, trade secret; information security; enterprise.

Постановка проблеми та її актуальність. В умовах економічного спаду держави, тотальної корупції, обмеженості ресурсів, жорсткої недобросовісної конкуренції, зростання злочинності, фінансової кризи, падіння рівня життя громадян, економічної залежності України від кредитів МВФ та зовнішнього управління, для успішного функціонування будь-якого суб'єкта господарювання, незалежно від форми власності,

основною метою є досягнення економічних і соціальних результатів, одержання прибутку від провадження своєї діяльності. Для досягнення поставленої мети необхідно створити такі умови існування суб'єкта господарювання, які б дозволяли вести безпечну та економічно обґрунтовану господарську діяльність [1]. Вищезазначене стосується і в посиленні правового регулювання охорони прав на конфіденційну

інформацію, безпосередніми власниками якої є зазначені особи.

Сучасний розвиток високотехнологічної цифрової технології, неналежна оплата праці осіб, які мають доступ до комерційної таємниці підприємств, установ та організацій, недосконалі нормативно-правова база надають можливості протиправного доступу до об'єктів інтелектуальної власності, правовласниками яких виступають суб'єкти господарювання. Тому в сучасних умовах ринкової економіки актуальними залишаються питання забезпечення інформаційної безпеки комерційної інформації юридичних та фізичних осіб – суб'єктів господарювання на всіх етапах їх розвитку та діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблемам захисту комерційної таємниці були присвячені роботи багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких: Г. О. Андрощук, О. Баранов, В. Д. Базилевич, О. Б. Бутнік-Сіверський, І. І. Дахно, В. С. Дроб'язко, І. Гаврилов, М. І. Зубок, С. В. Кавун, В. М. Коссак, А. М. Новицький, О. О. Підопригора, П. М. Цибульов та багато інших. Однак стверджувати, що у цій сфері не залишилось не досліджених питань, не можна. Серед багатьох питань, які чекають свого розв'язання, поряд з іншими є проблема захисту інформації, яка міститься в укладених між суб'єктом господарювання і його партнерами попередніх та основних господарських договорах, від недобросовісних конкурентів або кримінальних структур.

Метою дослідження є аналіз наукових праць, законодавства України про інформаційну безпеку, спірних та проблемних аспектів забезпечення комерційної таємниці суб'єктами господарювання у договірних відносинах в Україні.

Виклад основного матеріалу. Слід зазначити, що в сучасних умовах ефективна підприємницька діяльність у всіх сферах економіки неможлива без отримання та використання різного роду інформації, яка на сьогодні являє собою особливого роду товар, що має певну цінність. Вона дозволяє правильно зорієнтувати виробництво на вимоги ринку, прийняти правильне рішення з урахуванням усіх факторів і зменшити ступінь ризику, тобто є одним із найважливіших елементів управління підприємницькою діяльністю.

Відомо, що майнові господарські зобов'язання виникають між суб'єктами господарювання або між суб'єктами господарювання і негосподарюючими суб'єктами – юридичними особами на підставі господарських договорів.

Захист комерційної таємниці, яка міститься у господарських договорах, як частина діяльності щодо забезпечення безпеки підприємництва, в цілому припускає, що можливі протиправні посягання на таку інформацію можуть мати різну спрямованість. Володіння комерційною таємницею суб'єктів господарювання особами, які є конкурентами у бізнесі, дозволяє їм своєчасно координувати свою стратегію, виявляти додатковий ринок збуту своїх товарів чи послуг, покупців, знижувати свої комерційні ризики і витрати та підвищувати свої доходи.

У зв'язку з цим ефективний механізм захисту комерційної таємниці суб'єкта господарювання повинен передбачати: правове забезпечення інформаційної безпеки комерційної таємниці; впровадження новітніх світових досягнень технічного захисту комерційної інформації; здійснення інженерно-технічного захисту; мотивацію співробітників, від поведінки яких залежить витік інформації; відповідальність за розголошення конфіденційних відомостей [2].

Таким чином, інформаційне забезпечення комерційної таємниці є одним із найважливіших елементів управління підприємницькою діяльністю у всіх країнах світу та в Україні зокрема.

Для з'ясування необхідності захисту комерційної інформації, яка міститься в укладених суб'єктами господарювання договорах, слід визначити імовірність економічної безпеки підприємства, можливості захисту інформації за допомогою загальних або спеціальних заходів захисту, економічну доцільність захисту інформації.

Однак, на нашу думку, для більш ефективного захисту небажаної від розголошення інформації, яка може міститися й у договорах, слід розуміти поняття «комерційна інформація», «комерційна таємниця» та «конфіденційна інформація».

Необхідно зазначити, що визначення поняття комерційної таємниці надано в ст. 505 Цивільного кодексу України – відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта госпо-

дарювання, використання яких у господарській діяльності надає можливість отримання прибутку та/або конкурентної переваги чи збереження положення на ринку, розголошення яких може завдати шкоди інтересам суб'єкта господарювання [3].

За загальним правилом, до комерційної таємниці відноситься така інформація: рівень прибутку і цінова політика; фінансові та адміністративні плани розвитку компанії (бізнес – плани); відомості про укладені або заплановані контракти; дані про контрагентів (постачальників і клієнтів), власні винаходи та раціоналізаторські пропозиції, які ще не захищені авторським або патентним правом; власні аналітичні огляди ринку, маркетингові дослідження [4].

Комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які, відповідно до законодавства, не можуть бути віднесені до комерційної таємниці. При цьому конфіденційна інформація може бути як виділена в окремий перелік, так і включатися до складу комерційної таємниці [5]. Однак відомості, які можуть бути віднесені до комерційної таємниці, не повинні містити державної таємниці, шкодити інтересам суспільства, мають відноситись до виробничої діяльності підприємства, повинні мати дієву або потенційну комерційну цінність та створювати переваги в конкурентній боротьбі, а також мати обмеження в доступі до неї тощо. Так, комерційною інформацією суб'єктів господарювання може бути інформація, яка містить відомості про фінансово-економічний стан підприємства (бухгалтерська звітність) [6], кредити і банківські операції, предмет договору і контрагентів, структуру капіталів і плани інвестицій, стратегічні плани маркетингу, результати аналізу конкурентоспроможності власної продукції, клієнтів, плани виробничого розвитку, ділове листування та інше.

Щодо поняття «інформаційна безпека підприємства» необхідно зазначити, що воно є надзвичайно актуальним на сучасному етапі розвитку інформаційних технологій, який супроводжується введенням інформаційних систем у всі сфери діяльності людини, постійною взаємодією підприємств на теренах саме інформаційного простору [7].

За досвідом діяльності окремих суб'єктів господарювання щодо забезпечення надійного і всебічного збереження комерційної таємниці та конфіденційної інформації на підприємстві, ділянці та його структурних підрозділах, до комерційної інформації належить така інформація про: знання і досвід у сфері реалізації продукції та послуг; відомості про кон'юнктуру, маркетингові дослідження; аналіз конкурентоспроможності продукції і послуг; інформація щодо споживачів, замовників, посередників; банківські відносини, кредити, борги; відомості про найбільш вигідні форми використання грошових коштів, акцій та інших цінних паперів, капіталовкладення; бухгалтерські та фінансові звіти; очікувані об'єми комерційної діяльності та плани розвитку підприємства, відомості про наради; відомості про заробітну плату; відомості за укладеними договорами (контрактами), пропозиціями щодо їх укладення; умови договорів реалізації і передачі продуктів; умови перевезення вантажів; список (перелік) клієнтів; ділова кореспонденція; форми і види розрахунків; відомості про безпеку підприємства. Така інформація представляє цінність для підприємця, розголошення яких може створити загрозу економічній безпеці підприємства.

Не можна не погодитися з окремими керівниками підприємств, які стверджують, що комерційну таємницю суб'єктів господарювання мають становити і такі відомості, як: перспективні методи керівництва виробництвом; організаційна структура підприємства; організація праці на підприємстві; відомості про виробничі можливості підприємства; характеристика виробництва в цілому і його структурних одиниць: дані про резерви сировини на підприємстві, відомості про фонди окремих матеріалів, у тому числі тих, що випускаються для власних потреб; плани розвитку підприємства та по розширенню виробництва; інвестиційні програми, техніко-економічні обґрунтування і плани інвестицій; планово-аналітичні матеріали за поточний період; обсяг майбутніх закупівель по термінах, асортименту, цінах, країнах, фірмах; зведені відомості про ефективність експорту чи імпорту сировини та матеріалів; відомості, що розкривають планові та фактичні показники фінансового плану; майновий стан; вартість основних засобів і запасів матеріалів та сировини; грошо-

ві обороти; банківські операції; відомості про фінансові операції; об'єми виручки; рівень доходів; боргові зобов'язання; відомості про представників, посередників, дилерів і партнерів; відомості про постачальників, покупців і споживачів, оптових і роздрібних; комерційні зв'язки; місця закупівлі сировини та матеріалів; відомості про іноземних комерційних партнерів; відомості і характеристика підприємств – торгових партнерів (основні виробничі фонди, кредити, товарообіг); відомості про клієнтів у торгівлі й рекламі.

Необхідно зазначити, що невід'ємною складовою комерційної таємниці суб'єктів господарювання становлять договори (контракти): умови контрактів (терміни, обсяги, номенклатура, умови постачання); особливі умови контрактів (знижки, доплати, розстрочки платежів); умови платежів за контрактами (ціни, знижки, доплати, розстрочки платежів) та ціни: відомості про методику розрахунків цін і принципи ціноутворення; структура цін; калькуляція витрат виробництва; дані для калькуляції ціни [8].

Положення, які стосуються договорів, у яких містяться відомості щодо використання таємниці виробництва, широко застосовуються на практиці та мають велике значення. Однак, унаслідок того, що ніяких виняткових прав ані на таємницю виробництва, ані на використання цих відомостей (рішень) не існує, то вони мають застосовуватися з відповідними корективами.

Важливим також є збереження від небажаного розголошення такої інформації, як оплата праці, умови укладання контрактів між адміністрацією підприємства і працівниками, відомості про оплату праці, преміальні, доплати і компенсації.

Необхідно звернути увагу на те, що орієнтація юридичних та фізичних осіб на їх особисту відповідальність за передачу діловим партнерам або їх представникам економічних, науково-технічних та інших відомостей, які містять комерційну таємницю, в умовах ринку залишаються виправданою та актуальною.

Заслуговує уваги думка окремих науковців, що комерційною таємницею договору або контракту можуть бути, поряд з іншим, також предмет договору (контракту) та умови їх виконання. Так, В. Серіков наголошує, що під час укладання угод між суб'єктами господарювання у

межах території України необхідно у тексті угоди відобразити: перелік відомостей, які відносяться до комерційної таємниці угоди; види матеріальних носіїв, в яких містяться такі відомості (електронні носії, документи, вироби тощо); вимоги щодо захисту відомостей, що становлять комерційну таємницю; права сторін на використання інформації, що містить комерційну таємницю; зобов'язання сторін про нерозголошення (неправомірну передачу) відомостей, що охороняються; санкції за розголошення, неправомірне передачу або використання відомостей, що становлять комерційну таємницю [9].

Важливим є те, що в умовах договору доцільно домовитися про можливість припинення його дії в разі невиконання (неналежного виконання) вимог однієї зі сторін щодо захисту комерційної таємниці, а також звернення з позовом про відшкодування шкоди в судах. Перед укладанням угод з іноземною фірмою доцільно, із залученням юристів-міжнародників досконало вивчити національне законодавство країни, з представником якої передбачається укласти угоду. В угоді з іноземною фірмою доцільно передбачити: зобов'язання сторін вживати всіх необхідних заходів для запобігання розголошенню комерційної таємниці; документи або дослідні зразки виробів повинні розглядатися сторонами як строго конфіденційні; зобов'язання сторін вживати необхідних заходів для запобігання порушенню прав користування цими документами або новими зразками виробів; зобов'язання сторін не передавати без попередньої згоди іншої сторони оригіналів документів або дослідних зразків виробів, або їх копій третім особам; зобов'язання сторін забезпечити ознайомлення з комерційною таємницею предмета й умов угоди тільки строго обмеженого кола своїх співробітників.

Практика показує, що при укладанні угод з іноземними суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності не завжди застосовується термінологія, прийнята міжнародними правилами. Тому нерідко між партнерами виникають конфліктні ситуації, викликані тим, що одна зі сторін по своєму (нерідко навмисно) розуміла договірні правові терміни та їх значення.

Вищевказані обставини призводять до невиконання або неналежного виконання договірних зобов'язань. У зв'язку з цим при укладанні зов-

нішньоекономічних угод необхідно керуватися положеннями «Міжнародних правил інтерпретації комерційних термінів» (Правила «Інкотермс»). Ці Правила дають вичерпний перелік не тільки обов'язкових, а й факультативних умов угоди, і регулюють весь комплекс взаємопов'язаних операцій щодо їх виконання. Певною мірою підвищити надійність і ефективність угод, їх правовий захист допоможе письмова угода сторін про збереження в таємниці певної інформації.

Підписання відповідних угод виправдане і у випадках, коли партнери вимагають надання всієї конфіденційної інформації для оцінки реального стану контрагента з метою прийняття рішення про укладення угоди. Однак до цього слід ставитися досить обережно. Угода також необхідна на той випадок, коли в діловій розмові один із партнерів повідомив іншому конфіденційні відомості, після чого останній, отримавши необхідну інформацію, відмовляється від укладення угоди, мотивуючи це різними обставинами, в тому числі й тим, що повідомлені конфіденційні відомості йому нібито були вже відомі.

Таким чином, комерційна інформація не є ні таємною, ні секретною. Але вона підлягає захисту, а її розголошення може призвести до небажаних негативних наслідків. Комерційну таємницю суб'єкт господарювання змушений зберігати та охороняти всіма доступними способами, її розкриття може призвести до вражаючих негативних наслідків. Статтею 420 Цивільного кодексу України комерційна таємниця віднесена до об'єкта права інтелектуальної власності.

Слід зазначити, що Постановою Кабінету Міністрів України (далі – Постанова) визначено перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці. Підприємства, установи та організації зобов'язані подавати перелічені у вищезгаданій Постанові відомості органам державної виконавчої влади, контролюючим і правоохоронним органам, іншим юридичним особам відповідно до чинного законодавства, за їх вимогою.

На наше глибоке переконання, надання відомостей, що містять комерційну таємницю і конфіденційну інформацію, представникам судових, ревізійних, слідчих та інших контролюючих державних органів, народним депутатам,

представникам телебачення, радіо, преси має здійснюватися тільки із санкції керівника з обов'язковим протоколюванням і в законодавчо встановленні строки.

Однак, на нашу думку, деякі положення Постанови недосконалі та потребують подальшого обговорення і вдосконалення шляхом внесення відповідних змін. Так, здійснення ретельного аналізу компетентними фахівцями тих відомостей, які за Постановою не можуть становити комерційної таємниці, нададуть можливість конкурентам отримати певну конфіденційну інформацію про діяльність та її фінансово-економічний стан.

Висновки. Таким чином, перед підприємствами та іншими суб'єктами господарювання гостро постає завдання збереження інформації від розголошення, її безпеку, у тому числі відомостей, що становлять комерційну таємницю у відповідних договорах.

У системі забезпечення безпеки особливу роль необхідно приділити інформаційній безпеці підприємства. Зростаючий масив інформації, вдосконалення технічних засобів її зберігання, обробки та передачі потребує запровадження нових методів, прийомів та способів її захисту на основі діючого законодавства.

Розробку заходів щодо збереження комерційної таємниці підприємства слід здійснювати, дотримуючись принципів комплексного перекриття можливих каналів витоку інформації та забезпечення надійності захисту всіх її носіїв.

Література

1. *Кавун С. В.* Економічна та інформаційна безпека підприємств у системі консолідованої інформації: навч. посіб. / С. В. Кавун, А. А. Пилипенко, Д. О. Ріпка. – Х.: ХНЕУ, 2013. – 364 с.

2. *Коммерческая информация в предпринимательстве и способы ее защиты* [Електронний ресурс]: URL: <http://www.grandars.ru/college/biznes/kommercheskaya-informaciya.html> (звернення: 28.10.2016).

3. *Цивільний кодекс України: Закон України за станом на 19.10.2016* [Електронний ресурс]: URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 28.10.2016).

4. *Admin*. Захист комерційної таємниці в трудових відносинах [Електронний ресурс]: URL: <http://www.krapka.org.ua> (дата звернення: 28.10.2016).

5. *Круглюк К. Є.* Є питання: Секрети бізнесу. Український юрист. 2-2. № 07-08 / К. Є. Круглюк [Електронний ресурс]: URL: <http://jurist.ua/?issue/116> (дата звернення: 28.10.2016).

6. *Яфонкін А. О.* Роль і значення бухгалтерського обліку в системі інформаційного забезпечення інвестиційної діяльності / А. О. Яфонкін, Ю. А. Яфонкіна // Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». – К.: НАУ, 2011. – № 1. – С. 75-79.

7. *Нашинець-Наумова А. Ю.* Питання забезпечення інформаційної безпеки підприємства / А. Ю. Нашинець-Наумова // Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». – К.: НАУ, 2012. – № 3 (24). – С. 58-62.

8. *Про комерційну таємницю*: наказ № 35. – Київ, 2011 [Електронний ресурс]: URL: <http://pravnik.at.ua/news/2011-01-15-214> (дата звернення: 28.10.2016).

9. *Сериков В. Н.* Рекомендации по организации защиты коммерческой тайны в ИЭС им. Е. О. Патона / В. Н. Сериков. – К., 1991. – 136 с.

References

1. *Kavun S. V.* Ekonomichna ta informacijna bezpeka pidpryjemstv u systemi konsolidovanoi' informacii': navch. posib. / S. V. Kavun, A. A. Pylypenko, D. O. Ripka. – H.: HNEU, 2013. – 364 s.

2. *Kommercheskaja informacija v predprinimatel'stve i sposoby ee zashhity* [Elektronnyj resurs]: URL:

<http://www.grandars.ru/college/biznes/kommercheskaya-informaciya.html> (data zvernennja: 28.10.2016).

3. *Cyvil'nyj kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy za stanom na 19.10.2016* [Elektronnyj resurs]: URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (data zvernennja: 28.10.2016).

4. *Admin*. Zahyst komercijnoi' tajemnicy v trudovyh vidnosynah [Elektronnyj resurs]: URL: <http://www.krapka.org.ua> (data zvernennja: 28.10.2016).

5. *Krugljuk K. Je.* Je pytannja: Sekrety biznesu. Ukrain's'kyj juryst. 2-2. № 07-08 / K. Je. Krugljuk [Elektronnyj resurs]: URL: <http://jurist.ua/?issue/116> (data zvernennja: 28.10.2016).

6. *Jafonkin A. O.* Rol' i znachennja buhgalters'kogo obliku v systemi informacijnogo zabezpečennja investycijnoi' dijal'nosti / A. O. Jafonkin, Ju. A. Jafonkina // Naukovi prac Nacional'nogo aviacijnogo universytetu. Serija: Jurydychnyj visnyk «Povitrtjane i kosmichne pravo». – K.: NAU, 2011. – № 1. – S. 75-79.

7. *Nashynec'-Naumova A. Ju.* Pytannja zabezpečennja informacijnoi' bezpeky pidpryjemstva / A. Ju. Nashynec'-Naumova // Naukovi prac Nacional'nogo aviacijnogo universytetu. Serija: Jurydychnyj visnyk «Povitrtjane i kosmichne pravo». – K.: NAU, 2012. – № 3 (24). – S. 58-62.

8. *Pro komercijnu tajemnycu*: nakaz № 35. – Kyi'v, 2011 [Elektronnyj resurs]: URL: <http://pravnik.at.ua/news/2011-01-15-214> (data zvernennja: 28.10.2016).

9. *Serikov V. N.* Rekomendacii po organizacii zashhity kommercheskoj tajny v IES im. E. O. Patona / V. N. Serikov. – K., 1991. – 136 s.